

Mai kiráylányok, királyfiakkal vagy nélkülük...

(Részlet egy hosszabb tanulmányból)

Minden kiráylányos mesében – elenyésző kivétellel – a hősök elindulnak mindenféle nehézséget, hatalmas, legyőzhetetlennek tűnő ellenséggel való harcra, elvarázsolást, fejvesztést vállalva, hogy teljesítsék a vágyott kiráylány kívánságát, vagy kiszabadítsák őt a sárkány vagy egyéb gonosz elrabló karmaiból. Életveszélyes kalandokat pedig csak akkor vállal bárki is (legyen az mese vagy valóság), ha számára nélkülözhetetlen az, amiért harcba indul. Nyugodtan kijelentjük hát – több száz mesére és az ezen keresztül átszűrődő tudásra alapozva –, hogy a kiráylány nélkülözhetetlen, mert láthatóan nélküle az élet értelmetlen, hovatovább élheterlen, mert ő ad értelmet, fényt, szépséget, gazdagságot a létnek, mert ő az élet valódi értelme. Ezt pontosan tudják a kislányok is, akik habozás nélkül sorolják, mit tud a kiráylány: szépséges, hűséges, érzékeny, szeretetteljes... Ő a nő, aki nélkül nincs férfi...

De nem túlzás ez? Mai világunk mintha azt bizonyítaná, hogy nagyon is lehet élni egyedül, talán nem is kell kiráylány feltétlenül a királyfinak!? De valóban lehet-e királyfi kiráylány nélkül? Vagy lehet-e kiráylány királyfi nélkül? A mesék évszázados valósága vajon nem egy elmúlt kor valóságát mutatja-e meg, ami már messze nem érvényes a mában, hiszen mai vélekedésünk szerint nagyon is sokan megvannak (férfi és nő, nő és férfi) egymás nélkül. A nemi szerepek pedig egyfajta választáson alapuló döntések, ha úgy tetszik: kulturális hozadék, ami így is, úgy is változik. Talán a mesék valósága mára már nem valóság, vagy csak nem érvényes valóság? Egyáltalán lehet igaza a mesének, mondhat a mese érvényes dolgokat a párkapcsolatokról, netán a világ működéséről ma, egy teljesen másfajta közegben?

Maga a feltevés is abszurd némelyek szerint, hiszen a mese – vélekednek – nem más, mint régmúlt korok fantázia-lenyomata, elmúlt világok mára már érvényét veszített történései, amelyek csak arra jók, hogy a gyerekek jól szórakozzanak, meg talán némi képzelőerőt is tanuljanak belőle. Meg aztán ma már nincsenek is királyfiak és kiráylányok, vagy ha vannak, akkor őket úgy képzelik el, mint azokat a szuper gazdagokat, akik világtól elzárt és média hírekben megjelenő, vágyott, irigyelt külön világban élnek, távol minden hétköznapiól és közönségestől.

Valóban így lenne? Vagy azok a kislányok tudják az igazságot, akik minden tétovázás nélkül kijelentik, hogy „én vagyok a kiráylány”, amikor elolvassuk nekik a Világszép Nádszálkisasszonyról, vagy a Rózsát Nevető Kiráylányról szóló meséket (már ha elolvassuk, sajnos egyre kevesebben olvasnak népmeséket a gyerekeiknek!). Ahogyan a kislányok is tudják, hogy ők és csakis ők a mesében szereplő királyfiak, akik éppen elindultak szerencsét és természetesen kiráylányt találni.

A mai oly divatos gender elmélet sem vonja kétségbe a nemiség biológiai meghatározottságát, legfeljebb azon vitatkozik, hogy a gender társadalmi nem, ami a biológiai nemtől eltérő érzést, szocializálódást jelenthet. Érezheti-e magát valaki inkább kiráylánynak, miközben királyfinak született? Ez a kérdés a mese nyelvén így fogalmazódik meg. Nyilván, válaszol a mese, de akkor ő nem nő. Erre egy mesét találtam (nyilván van több is), amikor a kiráylány férfi szerepre vágyva végigharcol egy-két háborút, megment egy kiráylányt, de végül a dolgok elrendeződnek, mert egy varázsló büntetésből vagy jutalomból (?) férfivá is változtatja. A nem ugyanis a mesék világképe szerint az, ami, vagyis a nő nő, a férfi meg férfi. Ha valaki más akar lenni, ám legyen – amint fent úgy lent, amint lent úgy fent...

Szerencsére, és nem utolsósorban a kiváló hazai és külföldi mesekutatóknak köszönhetően, ma már egyre többen megtapasztalják, hogy a mesék nem csak a gyerekek számára mutatnak utat saját valóságukhoz, és nem utolsósorban a világ törvény szerinti működéséhez, hanem a felnőtteknek is maradandó élményekkel szolgálnak, illetve szolgálhatnak, ha nyitott szívvel és szellemmel lépnek be birodalmukba. Bár a kapu,

amelyen beléphetünk, nagyon jól őrzött, így aztán nem enged be könnyen, nem is nyílik meg könnyen, mert eleink nagyon jól tudták, hogy az értékekre vigyázni kell. Mindez arra mutat, hogy az a kapu, amin belépünk, nem valamilyen külső világba vezet minket, nem az úgynevezett hétköznapi közegébe, hanem éppen ellenkezőleg, oda, ahol „a madár se jár”. De oda viszont nagyon mélyre tud vinni, nagyon pontosan tud vezetni és nagyon sokat meg tud mutatni abból a tájból. De mi is ez a „táj”? Hol is van ez a madár-nemjárta vidék? Természetesen valahol az üveghegyen innen és az Óperenciás tengeren túl, ahol a kurta farkú malac túr... Ott, ahol a képzelet, a lélek, az érzelmek, a fantázia hozza létre a „valóságosságot”, és ahol ez valóban megfelel az ember „törvény szerinti” működésének. Még a hétköznapi életben is...

De mi ez az emlegetett kozmikus törvény, és ki határozza meg ezt a törvényt? Ez a kérdés csak a ma embere számára kérdés, amikor a törvények konszenzuson alapuló egyensúlyozások, amikor nap, mint nap tanúi vagyunk mindenféle törvény sárba tiprásának, megszegésének, kijátszásának. Éppen ezért nagyon erősen különböznek a mesében megfogalmazódó kozmikus törvényszerűségektől, már csak azért is, mert ezek a mesei törvények nincsenek kőbe vésve, érdekes módon úgy szilárdnak, hogy közben rugalmasak: függenek helyzetűtől és az ember belső diszpozíciójától, vagyis maguk az elvek lehetnek általánosak, de minden helyzetben másként kerülhetnek alkalmazásra. Itt az emberről szól minden, a rend az ember rendje kell, legyen. A mesében ugyanis ott van az a belső szabadságra és helyzetértékelésre való felhívás, ami minden esetben azt mondja: te és csak te tudod meghatározni, hogy mi az a cselekedet, amivel harmóniában tudsz kerülni, majd harmóniában is tudsz maradni a világgal és ezen keresztül önmagaddal. És ez felülír minden szabályt, mert ez maga a kozmosz törvénye: harmóniában lenni, békében lenni, önmagunk teljességévé válni, s mindezt úgy tenni, hogy ez nem árt, sőt mindenki javát szolgálja, mert ez a közösség rendje is!

Ezért indul el a királyfi minden mesében, hogy megtalálja a hozzá illő királylányt, akit a végzet, a sors neki szán, mert ő még tudja, hogy nem fölöslegesen indul el: az út végén – ha megőrzi szándéka tisztaságát, és ezt érvényre juttatja minden cselekedetében - akkor ott találja a párját, ott találja ezen keresztül a saját teljességét, egészségét. Mert ez a mese célja, megmutatni azt az utat, ami a harmónia felbomlásától a harmónia visszaállításáig tart, s mindezt annak biztos tudatában, hogy ez lehetséges.

Itt pedig szétválik a mese világgépe és a mai mesehallgató ember világról alkotott képe. Ez az a pont, ahol sorsfordító lehet belépni a mese alkotta világgépbe¹, amely jóval ősbibb és éppen ezért mélyebb és teljesebb tudást tükröz mai töredezett, megfogyatkozott és nagyon erősen racionalitásba ágyazott szemléletünkhöz képest. S mindezt ideológiai felhang, vallási kötöttség, bármilyen prekoncepció nélkül teszi, csupán a történetmondás ereje által. Mario Vargas Llosa írja a macsigenga indián törzs beszélőjéről, akinek „csak” az volt a feladata, hogy az ősi történeteket adta tovább az őserdőben szétszóródott törzseknek: „Ők a bizonyítékai annak, hogy egy történet elmondása több is lehet, mint pusztán mulatság... Valami ősi dolog, valami olyan, amitől egy nép léte függ... Valami titkos húrt megzendítenek benned, és már kész is...”²

Ez a titkos húr maga a mitikus/archaikus tudat, amellyel ma leggyakrabban az álmainkban találkozunk³, vagy mégsem? Hiszen ott vannak azokban a szimbólumokban, amelyek a hétköznapi életben folyamatosan körülvesznek minket, csak már nem igazán ügyelünk rájuk, nem igazán engedjük meg magunknak azt a tudatosságot, hogy felbontsuk, megfejtsük kódolt üzeneteit. Megteszik ezt helyettünk például a reklámszakemberek, hiszen attól lesz egy reklám igazán hatásos, ha valami mélytudatban őrzött szimbólum képi megjelenése támasztja alá. Gondoljunk csak a férfiaknak szóló reklámokban előforduló motívumokra: vágató lovak, támadásba lendülő vadállatok, izmos testek, kemény arcú férfiak, míg a nőknek szóló reklámokban lány selymekkel, kényeztető (tejből-vajból fürdetésre utaló) mozdulatsorokkal, pasztellszínekkel bővölnek el minket. Ugyanígy a tömegfilm is alkalmazza a legismertebb archetípust:

1 Kivéve, ha valaki már eleve benne van magában a mesében, és nincs semmiféle kapu, ahol át kell haladnia. Ez azért fontos, mert egy emberrel találkoztam, aki azt mondta: miféle kapu? Én ott vagyok, és várom, aki jön. Boldizsár Ildikónak hívják az illetőt...

2 Mario Vargas Llosa: A beszélő, Magvető Kk. 93. p.

3 Jung is leírta többször is, hogy a tudattalan anyanyelve a szimbólum, mivel pedig az álmok szimbólum-nyelven szólnak hozzánk, ezért is nem értjük, hiszen ma már nem beszéljük „anyanyelvi szinten” ezt a nyelvet!

a gonosz és a jó harcát, az ellenféllel küzdő legyőzhetetlen hőst, (ő a mesebeli királyfi, legkisebb fiú stb.) a gonosz vagy végtelen asszonyt (boszorkány, tündér), ahogyan a szürkéségből, félreértettségéből felemelkedő hősnőt, az örök Hamupipóké, aki megtalálja önmagát, királynyságát, párját (szinte minden romantikus film szüzséje eköré épül).

Ősi minták ezek, amelyekben olyan érzelmi energia működik, ami mai életünket is meghatározza, csak éppen tudattalanul, elnyomva, félreértve és főként elhanyagolva. Nem látjuk, és nem használjuk a szimbólumok felszabadításával, megértésével, tudatosításával nyerhető hatalmas erőt, ahogyan nem használjuk, nem értjük, nem éljük azt a hatalmas közösséghez tartozás érzést sem, ami a mesék alapenergiája.

Hősnek lenni kivételes állapot – gondolhatnánk – miközben mindannyian kényszerű módon hősei, főszereplői vagyunk saját életünknek. Olyan kényszer ez, amitől csak a halál foszt meg bennünket, így nem árt időben megismerkedni ennek a szerepkörnek a teljes lehetségszereplőjével. A mesék hőse olyan hős, aki a mi hétköznapi életünkben is utat mutathat, de ennek a módjára rá kell találni, fel kell fejteni azt az ősi szálát, amit a hagyomány adott át nekünk a mesék, táncok, dalok formájában. Oda ugyanis belekódolta minden tapasztalatát, tudását a világ működéséről, a dolgok lehetséges megoldásáról, a rendről, harmóniáról – magáról az életéről és az attól elválaszthatatlan halálról. Rajtunk áll, hogy akarunk-e tanulni ebből a mélységes-mélyből jövő tudástárból, vagy megelégszünk azzal a feltételezéssel, hogy ezek mind elavult, elhanyagolandó lomok...

De térjünk vissza a királynéhoz! Ha lány, akkor királynő, hiszen lehet-e ennél több, amire egy kislány vágyik, mint hogy királynő legyen a saját életében, s megtalálja a hozzá méltó királyfit. S mielőtt bárki azt gondolná, hogy micsoda avult anti-emancipációs gondolat ez, szeretném leszögezni, hogy ez nem a párválasztás kényszeréről szól. Nem a másik nem, hanem saját belső mélységünk/teljességünk megtalálása a lényeg! Ez így van a mesében is, mert a mesei hős nem tesz mást, mint helyreállítja a világ megbillent rendjét. A rendhez pedig hozzátartozik a teljesség: a nőnek (ahogy a férfinak is) meg kell találnia hiányzó felét/párját – amiből létrejöhet önmaga teljessége.

A mese útnak induló hőse nem önmagában mutatja meg a világ és benne az ÉN teljességét, hanem a mese folyamatában, egészében bontakoztatja ki, milyen is ő voltaképpen, mit és hogyan akar megvalósítani, megélni. Ahogy Boldizsár Ildikó írja: „...a mesehőst önmagában tévedés lenne az ÉN-nel azonosítani...”, mert a mese „olyan komplex lelki erőter, amelyben a mese minden szereplője (beleértve a természetfölötti lényeket, varázstárgyakat, helyszíneket is) a hős valamely megnyilvánulási formája, és csakis együttes szemlélésük alapján bontakozik ki a mesehős valóságos képe.”

Minden mesei szereplő kompenzációs rész-képe annak a mindennapos folyamatnak, amelyben a környezetünkre kivetítjük félelmeinket, gátlásainkat, belső szorongásainkat. Megszemélyesítjük őket, hogy ujjal mutogathassunk: miatta nem tudom megvalósítani az álmaimat, ő az oka, hogy nem sikerül semmi – ő, aki éppen mostoha, gonosz féltestvér, lányát elígérő könnyelmű apa, elvarázsolts testvér alakjában jelenik meg a mesében. De ha jól megnézzük az éppen olvasott mesét, kiderülhet, hogy mindezek a negatív hősök éppenséggel saját belső akadályainkat szimbolizálják, méghozzá nagyon pontosan körvonalazva azt az erőt, ami éppen visszatart minket.

Szinte minden mese már az első pár mondatban nagyon határozottan körvonalazza, hogy most éppen milyen erővel dolgozik, milyen problémakört fogalmaz meg. Egyáltalán nem mindegy, hogy a mese indító jelentében olyan királynő szerepel-e, akinek van édesanyja. Ha van, akkor biztosak lehetünk benne, hogy nem a nőiség hagyományos megélésével lesz konfliktusa a hősnőnek, hanem pl. elvarázsolják – ami időleges leblokkolódást jelent, az életerő áramlásának megszakítását – vagy elrabolják, vagyis kényszerítik saját mélységeibe való alászállásra. Az elrablás által a királynő olyan helyzetbe kerül, hogy nem tudja mozgósítani a jóról való tudását, nem fér hozzá a saját belső erejéhez, vagy mert nem hiszi el, hogy ez létezik, vagy mert le kell érte szállnia saját legmélyebb rétegeibe – mondjuk a sárkány föld alatti palotájába, vagy más föld alatti világba. Ez a leszállás nem jelent mást, mint megtalálni azokat

az erőközpontokat, amelyekben felismerhetjük saját női/emberi létezésünk artikulálatlan szintjeit, saját haragunkat, gyűlöletünket, félelmeinket, előhívjuk és megszelídítjük őket, hogy ne árthassanak, hogy erőként és ne ellenerőként működjenek.

De ha mondjuk a mesében nincs anyja a királylánynak, akkor olyan szituációról van szó, amikor nem áll biztos női tudás a főhősnő mellett, vagyis nem kapta meg azokat az ősi női erőket, és tudást, amelyek csak nőtől-nőig tudnak áthagyományozódni, és amelyek nélkül maga a nőiség sérülten, valódi erő nélkül mutatkozik meg. Nekik jut a gonosz mostohával való küzdelem! A mostoha olyan belső ellenerőket szimbolizál, amelyek szinte folytonos kilökődést, ellehetetlenülést hoznak létre. Ez az az állapot, amikor nem ismerjük és ezért nem is tudjuk jól megélni a nőiség, vagyis saját nőiességünk alapenergiáit. Ez az anyátlanság lehet a mi valóságunkban olyan helyzet is, amikor maga az anya sem bír ezekkel a női erőekkel, mert már ő is sérült a saját nőiségében. Nem véletlen hát, hogy ezek a királylányok nagyon kemény utat járnak be, míg megtanulják mindazt, amiben hiányuk van. (Gondoljunk csak a Rigócsőr király anyátlan gőgös királylányára, aki igazából semmit sem tudott a női feladatokról.)

Megint más a helyzet, ha olyan mostoha nehezíti meg a női tudás áthagyományozását, aki minden tetteivel a női oldal sötét erőit idézi meg: ami azt jelenti, hogy „rossz minta” kerül az átadás folyamatába, ez aztán ellenerőket hív létre, gondoljunk csak a Hófehérke típusú mesékre, ahol a gonosz mostoha képében szinte tapintható a féltékenységek, harag, önfogadási problémák jelenléte. Itt a rossz minta jelenléte nehezíti meg az önfogadást, amivel nagyon kemény küzdelmeket kell vívni, amíg mindezek a rossz/mostoha erők integrálásra, elfogadásra, megváltásra/változtatásra kerülnek. De tudni kell, hogy ez a „rossz minta” sem valami külső erő, hanem ez is ott van legbelül, megoldandó problémaként működve, amivel valóban „hősies” megküzdeni, mozgósítani kell minden erőnket, energiánkat, cselekvőképességünket, hogy ne egy üvegkoporsóban fekvé kelljen leélni az életet...

Megint más az, ha az anya olyan tudást, belső biztonságot hagy a lányára, amivel minden helyzetben boldogulni tud, sőt éppen ez lesz az, ami képessé teszi őt, hogy megtalálja önmaga igazi erejét, világot megőrző képességeit. Ahogy Világszép Vaszilsza teszi ezt, amikor Baba Jaga segítségével megtalálja felnőtt, cselekvőképes önmagát. Ezekben a helyzetekben nem a tudás hiányával van dolgunk, hanem annak használatba vételével, vagyis itt az érlelődés, a kellő pillanat felismerése a tét. Gondoljunk csak Csipkerózsikára, aki száz évet alszik, hogy aztán a kellő pillanatban érkező királyfinak kitaruljon a palota kapuja, jelképesen itt az élet beengedése történik meg, amire megérett az idő. Vannak olyan királylányok is, akik addig válogatnak, amíg a legmegfelelőbb jelöltet meg nem találják. Feladatokat adnak, mert csak a legjobb felelhet meg, mert nekik az a dolguk, hogy feladatról feladatra érleljék önnön erőiket, amíg a legeslegjobb létre nem hívható... Mert ez éppen a királylányok dolga: megőrizni a világ tudását és rendjét, fenntartani a tudás folyamatosságát, amiben benne van a küzdelem saját gonosz, mostoha, rossz erőinkkel.